DET SPECIELLE APPARAT HOS DET MUSLIMSKE BRODERSKAB

For at forstå hvilken rolle apparatet spillede i bevægelsen, og hvordan det var med til at forme Broderskabets verdensbillede, er det nødvendigt at se nærmere på, hvordan det opstod og dets virke.

FAGFELLEVRURDERT ARTIKKEL af AHMED EL ZALAF

Den 26. oktober 1954 affyrede Mahmoud Abdel Latif otte skud mod den egyptiske statsminister og aktuelle leder af de Frie Officerer¹ og deres Revolutionary Command Council (RCC), Gamal Abdel Nasser (1918-1970).² Attentatmanden Abdel Latif var en 31-årig blikkenslager og et mangeårigt medlem af Det Muslimske Broderskab (MB). Han var endvidere medlem af MBS hemmelige organisation, også kendt som Det specielle Apparat (*al-Nizam al-Khass*),³ som var berygtet for adskillige politiske attentater mod politiske modstandere under *l'ancien régime*.

Fordi denne hændelse havde en så afgørende betydning for MBS fremtidige virke, har denne artikel til formål at diskutere udviklingen af Det specielle Apparat gennem en konkret historisk analyse; under hvilke sociale og politiske forhold blev det til?

Besvarelsen af dette spørgsmål vil give den nødvendige kontekst for forståelsen af Det specielle Apparat som en del af sin tid. Hvordan opstod apparatet, og hvad ved vi fra de forskellige beretninger, vi har fra førstehåndsaktørerne i MB? Og hvad var apparatets *raison d'être*? Ved at be-

svare disse spørgsmål kan vi nå til en forståelse af en af de mest understuderede sider af MBS historie.

Siden 1980'erne har højtstående medlemmer af MB udgivet adskillige insiderberetninger om apparatets historie og de spændinger, som omgav dets eftermæle. Disse beretninger, som blev skrevet af ledere og mangeårige medlemmer samt kritikere af Apparatet, er endnu ikke blevet studeret til bunds i den vestlige forskning. Denne artikel vil derfor bidrage med en indfaldsvinkel til en MB-gruppe, som fortjener større opmærksomhed.⁴ Disse insiderberetninger viser, at ledende skikkelser i apparatet fik et særdeles anspændt forhold til dele af den generelle ledelse i MB. Dertil fremgår det af beretningerne, at apparatet, som blev grundlagt et sted mellem 1938 og 1940, blev tiltænkt en rolle som MBS spydspids i kampen mod briterne, zionismen i Palæstina, og at det skulle institutionalisere *jihadisme*⁵ i MB, en idé, som allerede opstod i 1930'erne.

Som følge af attentatforsøget mod Nasser og med stor effektivitet, hurtighed og præcision blev tusindvis af MBS medlemmer anholdt og bragt i

Medlemmer af Det Muslimske Broderskab i Palæstina-Krigen i 1948.

interneringslejligheder; det mest berygtede af disse var krigsfængslet (*al-sijn al-harbi*) øst for Kairo under ledelse af den lige så berygtede major Hamza al-Basyuni. Forfølgelsen og undertrykkelsen af MB var til at tage og føle på: Den officielle udmelding gik på, at man havde anholdt 1000 medlemmer af MB,⁶ antallet af anholdte var dog langt større ifølge MBS egne aktivister; ifølge nogle beretninger blev op mod 20 000 medlemmer anholdt.⁷

Derefter blev der oprettet en «folkedomstol» (*Mahkamat al-Sha'b*) til at retsforfølge de ansvarlige for mordforsøget på revolutionens leder, Nasser. *Mahkamat al-Sha'b* blev fra dag ét en platform for moralsk bedømmelse af MBS principper, idealer og ledere; de blev udstillet for offentligheden som hykleriske fjender af nationen og den nationale sag.

Selve sagen mod Abdel Latif gled i baggrunden, mens diskussioner af MBS afvigelse fra de is-

lamiske idealer, de selv havde italesat, blev præsenteret for befolkningen. Det fremgår tydeligt af retsnotaterne, at det primære formål for domstolen var at udstille MB som en hyklerisk bevægelse, der udelukkende brugte sin islamiske diskurs for egen vindings skyld, og som udnyttede unge uvidende mænd som Abdel Latif til at udføre deres tvivlsomme virke. Referaterne fra domstolen blev efterfølgende udgivet i bogform og solgt, ifølge domstolens egne ord, til en billig pris, for at oplyse «offentligheden i Egypten og i udlandet, om hvad denne kriminelle bande [MB] havde i sinde at påføre Egypten af ødelæggelse og destruktion».⁸

Det var i forbindelse med disse hændelser og i lyset af svækkelsen af MB, efter sammenstødet med Nassers militære regime, at bevægelsen begyndte at revurdere sine strategier: MBS militarisme havde slået fejl, og nye metoder skulle

tages i brug, hvis bevægelsen skulle have nogen forhåbning om overlevelse. Det specielle Apparat havde bevist både i 1948⁹ og i 1954, at militant undergrundsaktivisme var vanskelig at styre, og at det overordnede lederskab i bevægelsen tydeligvis ikke magtede at kontrollere alle medlemmerne i dette apparat. Det var således først, da undertrykkelsen af MB var på sit højeste, at bevægelsen begyndte at afmontere sit specielle apparat.

BAGGRUND FOR OPRETTELSEN

Til trods for de kontroverser, der længe har hersket omkring MBS specielle Apparat, har forskningen af emnet været begrænset. Dette må bl.a. tilskrives apparatets hemmelige natur, den store mystik, der hersker omkring dets medlemmer, og den begrænsede adgang til materiale om apparatets historie og udvikling. De seneste årtier har dokumenteret en voksende akademisk interesse for MB: Bevægelsen karakteriseres typisk som moderorganisationen til politisk islam og som den første moderne islamistiske massebevægelse med stor indflydelse i store dele af den arabiske og islamiske verden.¹⁰

MB blev grundlagt i 1928 i den egyptiske by al-Ismaïliyya af en ung skolelærer og aktivist ved navn Hasan al-Banna (1906–1949). Herefter formåede bevægelsen at sprede sig til store dele af Egypten, og snart blev den en dominerende aktør på den sociale, politiske og religiøse scene. Fra omkring 1938 trådte bevægelsen ind på den politiske scene, hvor al-Banna begyndte at formulere en klar antibritisk diskurs: Al-Banna erklærede modstanden mod den britiske kolonimagt som en islamisk *jihad*-pligt,¹¹ derved kunne han appellere til de religiøse og nationalistiske strømninger i samfundet.

Under Anden verdenskrig var Nordafrika kampplads for slag mellem de allierede styrker og aksemagterne, hvilket medførte, at de politiske friheder i Egypten blev begrænset, mens stats-

censur og kontrol tog til. I den forbindelse blev Hasan al-Banna og en gruppe af hans rådgivere deporteret fra Kairo i maj 1941, målet var at afskære dem adgang til et voksende antal MB'ere og at fjerne dem fra den vigtige politiske scene i Kairo. Denne episode repræsenterede for al-Banna et klart bevis på, at han og MB ikke ville kunne agere inden for de eksisterende politiske rammer på grund af den britiske dominans: Han frygtede, at statsmagten før eller siden ville forsøge at gøre det af med MB. Det var med stor sandsynlighed i denne sammenhæng, at idéen om Det specielle Apparat blev styrket.¹² Formålet med apparatet var ifølge Abdel Halim at bekæmpe den britiske tilstedeværelse i Egypten og agere som en hemmelig og bevæbnet undergrundsbevægelse for MB. En undergrundsbevægelse, som både

Utilfredshed med status quo var
medvirkende til at gøre hemmelige
undergrundsbevægelser til et fænomen.

kunne forsvare MB mod eksterne fjender som briterne, men også mod undertrykkelsen fra den egyptiske stat. Et andet mål var, at bevægelsen skulle være forberedt på at drage ud og deltage i den tilspidsede situation i Palæstina, hvis man skal tro Abdel Halims ord.¹³

Et andet aspekt, som var medvirkende til grundlæggelsen af apparatet, var den sociale og politiske situationen i Landet. Egypten havde siden 1882 været under britisk kontrol, og selvom Egypten opnåede sin nominelle selvstændighed i 1922, forblev landet i praksis underlagt britisk dominans. Fordi Egypten ikke opnåede sin reelle selvstændighed, steg radikale bevægelser som MB og Det Unge Egypten (*Masr al-Fatat*) i popularitet. *Masr al-Fatat* var et politisk parti grund-

lagt i 1933 med et radikalt-nationalistisk parti-program.

Mod slutningen af Anden verdenskrig havde MB rekrutteret op mod 500 000 medlemmer og organiseret sig i hele Egypten.¹⁴ Med afslutningen på krigen i 1945 gik Egypten ind i en ny fase, hvor kampen for selvstændighed blev yderligere radikaliseret. Perioden 1945–1952 var præget af spændinger, ekstremisme, uroligheder og med en politisk elite, som ikke kunne håndtere de sociale, økonomiske og politiske udfordringer, som landet stod overfor.¹⁵ Det var således i denne periode og med disse politiske spændinger samt den uforløste nationale sag, at Det specielle Apparat kunne retfærdiggøre sin eksistens som en bevæbnet undergrundsbevægelse.

Ligesom MB dannede andre sociale bevægelser og politiske partier også hemmelige organisationer til at håndtere de transformationer, som landet havde gennemgået siden slutningen af det 19. århundrede og i løbet af de første årtier af det 20. århundrede. Den stigende urbanisering efter 1930 havde skabt et nyt demografisk landskab i storbyerne med en ny befolkning, der var uddannet og politisk bevidst, men desillusioneret over manglende politisk handling og fortsat status quo.¹⁶ Den udbredte utilfredshed med status quo i landet var medvirkende til at gøre hemmelige undergrundsbevægelser til et fænomen, der kendetegnede en ny generation af egyptiske aktivister.

Det er på den baggrund muligt at argumentere for, at de hemmelige bevægelser, som opstod i Egypten i denne periode, var et resultat af den særlige tid, som eksisterede i begyndelsen af det 20. århundrede, af politiske transformationer, af politisk ustabilitet, af en besættelsesmagt, som man ikke havde evnet at gøre sig fri fra, og af et parlamentarisk system, som af egypterne blev beskrevet som korrupt, ikke repræsentativ og opportunistisk.¹⁷ Disse forhold skabte en følelse af

manglende muligheder for politisk deltagelse og repræsentation i den politiske proces. Det var disse forhold, der førte til grundlæggelsen af undergrundsaktivisme i løbet af 1930'erne og 1940'erne.

GRUNDLÆGGELSEN

Selve grundlæggelsen af Det specielle Apparat har givet anledning til mange diskussioner og uenigheder internt i MB. I brødrenes egne beretninger er der forskellige meninger om grundlæggelsen af apparatet og en divergerende holdning til ophavsmanden til dette Apparat, disse holdningsuenigheder repræsenterer samtidig forskellige fraktioner i MB. Skismaet i MBs beretninger om apparatet er vigtigt. Det er nemlig et udtryk for de dybe skår i bevægelsens facade, som den ellers vil holde nede, og det stiller spørgsmålstegn ved idealet om den harmoniske og broderlige sammenhængskraft, som bevægelsen ønsker at repræsentere. Det er her vigtigt at understrege, at de beretninger, vi som læsere eller forskere bliver præsenteret for, alle er udtryk for eftertænkninger og retrospektive fortolkninger af apparatets historie, og derfor vil de ofte være farvet af de begivenheder, der efterfølgende har udspillet sig, og de uenigheder, som prægede apparatets virke.

Abdel Rahman al-Sindi (1918–1962) er omdrejningspunktet i denne divergens, men til trods for dette, har vi ikke har nogen beretning fra hovedpersonen selv. Al-Sindi er en af de mest omdiskuterede og kontroversielle skikkelser i MBs historie. Dette skyldes, at han af mange brødre beskrives som en rebelsk leder af apparatet, som ikke underlagde sig bevægelsens ledelse.¹⁸

Kort fortalt, så eksisterer der en klar uoverensstemmelse om, hvem der grundlagde apparatet: Ifølge Abdel Halim blev apparatet grundlagt i 1940 efter ordre fra Hasan al-Banna, der udpegede fem ledende personer i MB: Saleh Ashmawi, Hussein

Kamal al-Din, Hamed Sharit, Abd al-Aziz Ahmed og Mahmoud Abdel Halim til at grundlægge, lede og træne Det specielle Apparat. Abdel Halim rangerede ifølge sin egen beretning formelt som nummer tre i ledelseshierarkiet i apparatet, men var faktisk den, der organiserede og ledede apparatet. Abdel Halim beretter, at der blev udarbejdet et træningsprogram, som omfattede en detaljeret forklaring af *jihad*-princippet, fysisk træning, hemmelig kommunikation samt anvendelse af våben.¹⁹ Ifølge Salah Shadi skulle denne fysiske og ideologiske træning ruste medlemmerne til militære aktioner imod briterne og til at modstå statsmagtens angreb på MB.²⁰ Siden sin grundlæggelse mobiliserede apparatet civile medlemmer såvel som soldater, militær- og politiofficerer.²¹ Det var under Abdel Halim, at apparatet tog sin form og rekrutterede sine første medlemmer,²² hvis vi altså skal tro førstnævntes beretning. Noget tid efter grundlæggelsen af apparatet²³ fik han et job i Damanhur og måtte derfor flytte. Han udpegede som sin afløser Abdel Rahman al-Sindi.

Al-Sindi var imidlertid den første grundlægger og den retmæssige leder af apparatet, sådan vil tilhængerne af al-Sindi have os til at tro. Ifølge Ahmed Adel Kamal (1926-), en af al-Sindis tilhængere og en ledende person i apparatet fra 1946 til 1953, indtraf idéen om Det specielle Apparat hos al-Sindi selv i 1938, da han i forbindelse med den arabiske revolte i Palæstina 1936–1939 erkendte nødvendigheden af en organisation med veltrænede og bevæbnede medlemmer, som var klar til at kæmpe for «retfærdige religiøse sager» som den i Palæstina eller «fremtidige kampe [fx] i Egypten, Syrien og Irak».²⁴ Det var dette apparat, som i løbet af 1940'erne voksede sig stort og stærkt og dannede MBs udvalgte elite. Derved skyder Adel Kamal Abdel Halims historie til jorden og giver al-Sindi æren for idéen og grundlæggelsen af apparatet.²⁵

Denne uenighed kan fremstå som en banal detalje, som ikke ændrer ved det store billede. Men diskussionen dækker over en større uenighed, som har karakteriseret forholdet mellem de tidlige generationer af MBs ledere, der navigerede bevægelsen gennem de begivenhedsrige og til tider kritiske perioder, som den gennemlevede fra afslutningen af Anden verdenskrig og frem til Nassers død i 1970. Abdel Halim versus al-Sindi-diskussionen repræsenterer to forskellige fraktioner i MB, som til stadighed præger broderskabets historieskrivning. Den ene fraktion, personificeret ved Abdel Halim, repræsenterer den generelle ledelse i MB,²⁶ der betragter apparatet som ét blandt flere organer i bevægelsen; apparatet var ifølge denne forståelse underlagt bevægelsens reglement, og ligesom alle andre enheder og grupper i bevægelsen burde apparatet have udvist fuldkommen lydighed til bevægelsens ledelse, noget som den absolut ikke gjorde, ifølge denne fløj. Abdel Halim understreger blandt andet, at apparatet blev dannet under Hasan al-Bannas opsyn, og selv efter al-Sindis overtagelse af apparatets ledelse søgte sidstnævnte råd og vejledning hos Abdel Halim: Al-Sindi var ikke nogen særlig personlighed i MB, han blev udelukkende valgt til at lede apparatet, fordi Abdel Halim ikke kunne fortsætte, og fordi al-Sindi var til rådighed i denne periode, da han var droppet ud fra sit studie på det humanistiske fakultet på Kairo Universitet.²⁷ Da Al-Sindi blev taget i ed af Hasan al-Banna som ny leder, forpligtede han sig til «ikke at gennemføre nogen handling, før han rådførte sig det med ledelsesrådet i apparatet og med al-Banna».²⁸ Denne skildring tjener et vigtigt formål i Abdel Halims narrativ om apparatets historie og særligt al-Sindis rolle i apparatet. Abdel Halim tilføjer nemlig, at de voldshandlinger, som apparatet udførte fra anden halvdel af 1940'erne, kun kan tilskrives al-Sindi egenhændigt. Derved argumenteres der for,

at MB som helhed ikke kan holdes ansvarlig for de handlinger, som al-Sindi udførte uden at rådføre sig med MBS ledelse, som han ellers havde svoret. Dette bruges som et klart eksempel på, at al-Sindi blev rebelsk, afveg fra de oprindelige aftaler og selv var ansvarlig for de misgerninger, som blev udført i 1948 med mordene på Ahmad al-Khazindar i marts og Mahmoud Fahmi al-Nuqrashi i december samme år.²⁹

MB-ledere som Abdel Halim, Shadi, Abdel Khaleq³⁰ argumenterer eksplicit for, at al-Sindi faldt for fristelsen for magt, som han blev tildelt som leder af Det specielle Apparat, hvilket var aldeles korrumpierende. Den terror, som blev begået af apparatet, var ikke en del af MBS ideologi, det var individuelle handlinger beordret af al-Sindi, ifølge denne tradition. Shammakh argumenterer bl.a. for, at apparatet begyndte sin afvigelse, da lederens «ego blev så stort, at han anså sig selv som større end MB og dets grundlægger Hasan al-Banna».³¹

Adel Kamal, som personificerer den anden fraktion, ser anderledes på sagen. Essensen i hans bog fra 1989 er, at «MB ville have været en gruppe klovne uden Det specielle Apparat».³² I klar kontrast til de ovennævnte fortællinger gør denne fraktion det gældende, at apparatet udgjorde MB's fornemmeste elite: «Dette apparat var det mest effektive organ blandt alle MBS organer, hvad angik uddannelse (*tarbiyya*)³³ af sjælene og [at] forsyne dem [medlemmerne] med den islamiske sjæl».³⁴ I hvad der kan læses som en direkte kritik af det generelle MB, skriver Adel Kamal, at «det generelle MB mobiliserede praktiserende [muslimer] såvel som de mindre praktiserende samt egnede og uegnede [medlemmer] fra det samfund, vi lever i [...] Men for at tilslutte sig apparatet, skulle man være blandt de udvalgte medlemmer».³⁵ Som Mahmoud al-Sabbagh blandt andre forklarer det, forstod apparatets medlemmer sig selv som en udvalgt gruppe – en avantgarde om man vil – som

havde til opgave at håndhæve forpligtelsen for *jihad* i det moderne samfund.³⁶

Det specielle Apparat var altså ikke blot ét blandt flere organer i MB, det var den allervigtigste af alle, foruden hvilket MB ikke kunne have overlevet. Det var, som Adel Kamal understreger, «en udvalgt elite [...] og de udgjorde mænd, som ikke bekymrede sig om døden».³⁷

Som det fremgår af de overforstående diskussioner, så er apparatets historie, udvikling samt position i MB kilde til store uenigheder. Denne kamp om historien, hvor apparatet har fået en central position, dækker over nogle andre

«Det Muslimske Broderskab ville have været en gruppe klovne uden Det specielle Apparat.»

uenigheder blandt MBS ledende skikkelser. Den førstnævnte fløj, repræsenteret af ledende skikkelser i MB, ønsker at distancere MB fra voldshandlinger, som ligger langt tilbage i bevægelsens historie. MB har siden 1954 været plaget af et omdømme som en voldelig bevægelse – en terrorbevægelse om man vil – med en farlig undergrundsbevægelse, som ville egypterne og den egyptiske stat det ondt. Dette omdømme blev styrket af «folkedomstolen» i 1954, hvor store dele af retssagen omhandlede bevægelsens «højtkomplekse hemmelige organisation bevæbnet til tænderne».³⁸ Som Umar al-Tilmisani, MBS tredje leder (*murshid*) skriver, blev dette omdømme styrket af «nogle af de fejl, som blev begået af medlemmer fra Det specielle Apparat [...] Fejl som blev begået uden ledelsens samtykke».³⁹

Imidlertid skal man ikke tro på alt, hvad man læser om Det specielle Apparat, heller ikke fra MB-ledere, som ikke var en del af apparatet. Sådan

argumenterer Mahmoud al-Sabbagh. Ifølge al-Sabbagh, som var højtstående leder af apparatet, gør apparatets hemmelige natur det umuligt for udenforstående at tegne et korrekt billede af apparatets interne mekanismer.⁴⁰ Følgelig skal man ikke tro på alle de falske rygter om MBS «umenneskelighed, vold og grusomhed», med hvilke bevægelsen bliver fremstillet af sine «fjender». Når de fjendske medier og regeringer beskriver apparatet som en terrorgruppe, er det en del af en krig, som bliver ført mod MB; særligt fordi bevægelsen udførte en korrekt *jihad*.⁴¹

Det var dog ikke kun MBS fjender, som gjorde apparatet uret, den samme uret begår ledere i MB også ifølge al-Sabbagh. Han skriver, at «ledende skikkelser i MB skriver om apparatet i venstreorienterede aviser» til trods for «at de [MB-lederne] intet ved om apparatet».⁴² Dette viser en klar kritik af den generelle ledelse i MB. Ved at skrive at lederne fra MB skriver i «venstreorienterede aviser» om apparatet, insinuerer al-Sabbagh, at disse ledere har slået sig sammen med MBS «fjender» mod den sande elite i MB, *al-Nizam al-Khass*.

APPARATET SOM EN JIHADIST-GRUPPE

Brynjar Lia fremhæver, at der er indikationer på, at der i slutningen af 1930'erne var et stigende pres på Hasan al-Banna fra radikale elementer i MB. Dette kom til udtryk i kravet om en mere aktiv implementering af MBS idéer. I denne forbindelse var det særligt *jihad* (anstrengelse), som var på dagsordenen, og det var militant *jihad*, som de radikale elementer efterspurgte.⁴³ Etableringen af Det specielle Apparat opstod altså som et forsøg på at imødekomme medlemmernes ønsker om efterlevelsen af forpligtelsen til *jihad*. Med *jihad* som et krav fra et voksende antal medlemmer besluttede al-Banna at danne apparatet for at imødekomme kravet i et forsøg på ikke at desillusionere denne fraktion i bevægelsen.

Man kan ud fra beretningerne fra apparatets

medlemmer læse, at apparatet blev til for at institutionalisere idéen om *jihad* i bevægelsen. Adel Kamal støtter denne fremstilling. Han skriver blandt andet, at mange medlemmer tilsluttede sig MB for at deltage i en «seriøs *jihad* uden falskhed og klovneri, da alle de andre partier i Egypten undlod at udføre *jihad*».⁴⁴ Ali Sadiiq,⁴⁵ Mahmoud al-Sabbagh,⁴⁶ Mohamad Mahdi 'Akef⁴⁷ og Medhat Abu al-Fadl⁴⁸ er blot få blandt mange medlemmer af MB og dets specielle apparat, som alle fremhævede *jihad* som den afgørende årsag til deres virke i apparatet. *Jihad* blev også MB tildelt en særlig status, *mujahid* (den, der udøver *jihad*) var fx den højeste klassifikation i MBS medlemskab og havde den højeste status blandt MBS menige medlemmer, og dannelsen af apparatet må ses som en virkeliggørelse af ønsket om *jihad*.⁴⁹ Som Adel Kamal skriver, var der mange, der tilsluttede sig MB for at efterleve pligten til *jihad*.⁵⁰ Dette argument om apparatet som et organ, der skulle institutionalisere *jihad* i bevægelsen, understøttes af andre MB-skribenter. Amer Shammakh skriver, at apparatet kom som et resultat af den tilspidsede situation i Palæstina, og fordi at «al-Banna havde indset, at MBS reelle fjende var kolonimagten».⁵¹ Apparatets oprindelige formål var altså at forberede MB på *jihad* i Palæstina og på den nationale *jihad* mod den britiske besættelse af Egypten. MB var med til at udbrede forståelsen af *jihad* i samfundet.⁵²

I al-Bannas brev *Risalat al-ta'lim* (brev for principper), som var henvendt til medlemmer af Det specielle Apparat, fremhævede han de ti søjler for troskab og lydighed i bevægelsen (*arkan al-bay'a*). Her figurerede *jihad* som den fjerde. Al-Banna forklarede tillige, at der ikke ville eksistere et islamisk kald (*da'wa*) uden *jihad*. Al-Banna definerede *jihad* som havende forskellige stadier, der begynder med at «fornægte hjertet og slutter øverst med kamp for Guds sag».⁵³ I et langt brev under titlen *risalat al-jihad* (*jihad*-brevet) under-

stregede al-Banna, at *jihad* er en fast og uomgængelig pligt i islam.⁵⁴ Dette brev udgjorde en obligatorisk del af apparatets læsepensum.⁵⁵ Apparatet kan derfor med rette ses, siden sin grundlæggelse, som en institutionalisering af *jihad*-idéen. Hasan al-Banna stod med andre ord i spidsen for en moderne organisation, som for-

Det specielle Apparat repræsenterede et klart eksempel på den tidlige moderne jihadisme.

tolkede kampen for national frihed og mod autoritære regimer som en hellig islamisk forpligtelse. Ifølge Mahmoud al-Sabbagh var Det specielle Apparat en islamisk hær, som kunne bekæmpe fjenden og implementere den religiøse *jihad*-forpligtelse.⁵⁶

Anvendelsen af termene *jihad* og islamisk hær til at definere Det specielle Apparat og dets formål og eksistensgrundlag tjente et vigtigt formål for MB. Som en sociopolitisk bevægelse, hvor den islamiske ideologi er altafgørende, var det formålstjenligt for bevægelsen at karakterisere Det specielle Apparat som en islamisk hær, som havde til opgave at institutionalisere *jihad* i bevægelsen. Dermed kunne MB leve op til ønsket blandt mange af sine medlemmer om deltagelse i *jihad*.

Der forekommer i den eksisterende forskning en tendens til at beskrive den moderne *jihad* som et fænomen, der først opstod efter 1960'erne, og særligt fra 1970. Gilles Kepel skriver i sit skelsættende værk *Jihad, the Trail of Political Islam*, at der fra 1970'erne var en stor og pludselig ekspansion i politiske grupper, som forkyndte «jihad». Disse bevægelser havde som deres teoretiske fundament ideologer som Sayyid Qutb og Abu A'la al-Mawdudi.⁵⁷

Vi kan imidlertid se, at begrebet *jihad* blev brugt langt tidligere, som en del af den antikoloniale diskurs. MB er et godt eksempel på den tidlige beskrivelse af kampen mod kolonimagten som en *jihad*.⁵⁸ Siden grundlæggelsen af Det specielle Apparat var *jihad* dets centrale *raison d'être*. Vi kan endda argumentere for, at apparatet kom som et resultat af et ønske om en moderne *jihad* blandt mange medlemmer. I 1938 beskrev Hasan al-Banna den arabiske revolte i Palæstina som en «*jihad* for beskyttelsen af muslimernes land og helligdomme».⁵⁹ Al-Banna tilføjede, at MB var blevet forhindret, af den egyptiske stat, i at deltage i den «palæstinensiske jihad».⁶⁰

Derved kan vi med rette argumentere for, at Det specielle Apparat repræsenterede et klart eksempel på den tidlige moderne *jihadisme*, som gik forud for den nye bølge af militante bevægelser, som opstod i løbet af 1970'erne. Denne *jihadisme*, institutionaliseret af apparatet i MB, indgår i deres historieskrivning som manifestationen på MBs islamiske identitet, hvor *jihad* var et centralt aspekt allerede siden 1930'erne. Som Mustafa Mashhur, MBs femte leder (*murshid*), understreger, blev apparatet grundlagt for at udkæmpe en jihad mod «den britiske besætter og den zionistiske fjende» og for at «udbrede en jihad-gejst og en kærlighed for at dø i forsøget på at opfylde Guds ord».⁶¹

KONKLUSION

Denne artikel har gennemført en historisk analyse af Det Muslimske Broderskabs specielle Apparat og set på, hvordan apparatet var et tidligt eksempel på anti-kolonial *jihadisme*. Ved at se på apparatet kan vi argumentere for, at det fuldførte en vigtig opgave i en given periode i broderskabets historie, nemlig at tildele bevægelsen en militant avantgarde, som kunne tage aktiv del i den anspændte politiske krise.

Broderskabet er dog ikke præget af konsensus, hvad vedrører apparatet. Efterrationaliseringer fra

mange medlemmer og ledende figurer i MB har betydet, at de har taget afstand fra Det specielle Apparat, og argumenteret for, at apparatet har kostet mere, end det har gavnet, og at det derfor var nødvendigt at gøre op med det, en gang for alle. Dette blev dog afvist af ledende skikkelser fra apparatet, som udgav flere bøger, hvori de hagiografisk hyldede apparatet og dets ledere som en udvalgt elite i MB.

Siden 1965 har Det Muslimske Broderskab valgt at give afkald på væbnet modstand mod nationale regeringer, uanset hvor stærk forfølgelsen mod bevægelsen måtte være: Dette kom tydeligt til udtryk i den passive modstand, som bevægelsen tyede til mod Sisi-kuppet i 2013. Denne holdning bliver dog udfordret i dag, fordi undertrykkelsen og forfølgelsen af bevægelsens medlemmer og ledere i Egypten er nået helt usete dimensioner. I 2019 blev 15 medlemmer af bevægelsen henrettet, dømt for forskellige forbrydelser, som var baseret på tilståelser afgivet under tortur. Dette åbner op for spørgsmålet om bevægelsen eller en fraktion i bevægelsen igen vil ty til politisk vold for at fremme bevægelsens mål.

• f •

AHMED EL ZALAF er ph.d.-stipendiat ved Institut for Historie og Center for Mellemøststudier ved Syddansk Universitet i Odense.

En stor tak til Dietrich Jung, Mogens Pelt, Laila Makboul og de to anonyme fagfæller for gode og nyttige kommentarer til artiklen.

- 1 De frie officerer var navnet på den gruppe egyptiske officerer som væltede kong Farouk d. 1. af Egypten. Han var den 10. hersker fra Mohamad Alis dynasti. Farouk abdicerede den 26. juli 1952, efter et militærkup anført af Gamal Abdel Nasser og hans fæller den 23. juli 1952.
- 2 Hændelsen har sidenhen været et af de mest omdiskuterede kapitler i moderne egyptisk historie. Dette skyldtes, at MB frasagde sig alt ansvar og hævdede, at den var orkestreret af Nasser selv i et forsøg på at diskreditere bevægelsen og dets følgere.
- 3 Jeg vil i denne artikel anvende den danske betegnelse for Al-Nizam al-Khass; Det specielle Apparat, da det var det, som

grundlæggeren Hasan al-Banna selv brugte. Andre betegnelser bliver anvendt i medier og forskning til at beskrive apparatet; blandt disse er for eksempel al-Tanzim al-Sirri (den hemmelige organisation).

- 4 Blandt de centrale værker om Det specielle Apparat er; Ahmed Adel Kamal, *al-Nuqat Fawq al-Huruf, Al-Ikhwan al-Muslimun, wa-l Nizam al-Khass* (Prikkerne over bogstaverne, *Det Muslimske Broderskab og Det specielle Apparat*), (Kairo: Al-Zahra 'lil-l'lam al-'arabi, 1989); Mahmoud al-Sabbagh, *Haqiqat al-Tanzim al-Khass, wa-Dawruhu fi Da'wat al-Ikhwan al-Muslimin* (Sandheden om Den specielle Organisation, og dens rolle i Det Muslimske Broderskabs kald), (Kairo: Dar al-I'tisam, 1989); Mahmoud al-Sabbagh, *al-Taswib al-Amin lima Nasharahu ba'd al-Qada al-Sabiqin 'an al-Tanzim al-Khass lil-Ikhwan al-Muslimin* (Den troværdige korrektion, af hvad nogle tidligere ledere har udgivet om Det Muslimske Broderskab specielle Apparat) (Kairo: Maktabat al-Turath al-Islami, 1998), Salah Shadi, *Safahat min al-tarikh, hasad al-'umr* (Sider fra historien, livets host), (Kairo: al-Zahra' lil-l'lam al-'arabi, 1987). Abdel Azim Ramadan, *al-Ikhwan al-Muslimun wa al-Tanzim al-Sirri* (Det Muslimske Broderskab og Den hemmelige Organisation), (Kairo: al-Hay'ah al-'ammah lil-Kitab, 1993). Omar Ashour, *The De-Radicalization of Jihadists, Transforming armed Islamist movements* (Abingdon: Routledge, 2009).
- 5 Jeg bruger *jihadisme* i betydningen vold retfærdiggjort gennem et islamisk narrativ.
- 6 Richard P. Mitchell, *The Society of the Muslim Brothers*, (New York: Oxford University Press, 1993), 153.
- 7 Abbas al-Sisi, *Fi Qafilat al-Ikhwan al-Muslimin, (I Det Muslimske Broderskabs karavane)*, (Kairo: Dar al-Tawzi 'Wal-Nashr al-Islamiya, 2003), 499.
- 8 NA, mahkamat al-Sha'b (Folkets domstol), anden del (Kairo, 1954), 477.
- 9 Som vi vil se senere, så udførte Apparatet flere attentater og attentatforsøg i 1948 som diskrediterede MB.
- 10 Barry Rubin "Introduction" i *The Muslim Brotherhood, The Organization and Policies of a Global Islamist Movement*, red. Barry Rubin (New York: Palgrave Macmillan, 2010), 1.
- 11 Hasan al-Banna, *Mudhakirat al-Da'wa wal-Da'iya* (Missionen og missionærens erindringer), (Kairo: Dar al-kalima, 2013), 39.
- 12 Mahmoud Abdel Halim, *Ahdath sana'at al-tarikh, Ru'ya min al-Dakhil* (Hændelser som skabte historien, et blik indefra), (Alexandria: Dar al-Da'wa, 2013), 288.
- 13 Abdel Halim, *Ahdath sana'at al-tarikh*, 288.
- 14 Brynjar Lia, *The Society of the Muslim Brothers in Egypt: The Rise of an Islamic Mass Movement 1928-1942*, (Reading: Ithaca Press, 2010), 154.
- 15 Derek Hopwood, *Egypt, Politics and Society, 1945-1990*, (New York: Routledge, 1993), 21.
- 16 Israel Gershoni og James P. Jankowski, *Redefining the Egyptian Nation 1930-1945*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 1.

- 17 Gershoni og Jankowski, *Redefining the Egyptian Nation 1930-1945*, 3.
- 18 Amer Shammakh, *al-Ikhwan wa al-'unf, Qira'a fi fikr wa-waqe 'al-Ikhwan al-Muslimin* (Broderskabet og vold, et studie af Det Muslimske Broderskabs idéer og virkelighed), (Kairo: Maktabat Wabbah, 2011), 95-96.
- 19 Ibid., 289.
- 20 Shadi, Shadi, *Safahat min al-tarikh*, 70.
- 21 Ibid.
- 22 Abdel Halim, *Ahdath sana'at al-tarikh*, 289.
- 23 Abdel Halim giver ikke et årstal, Abdel Halim, *Ahdath sana'at al-tarikh*, 290-291.
- 24 Adel Kamal, *al-Nuqat Fawq al-Huruf*, 150-151.
- 25 Se også al-Sabbagh, *Haqiqat al-Tanzim al-Khass*, 65.
- 26 Når vi taler om den generelle ledelse, så menes der i denne artikel den ledelse, som er personificeret i MB's ledelses-hierarkier, navnlig den øverste leder al-Murshid al-'am (Generel guide), bevægelsens udøvende instans Maktab al-Irshad (Guidance kontor), som bliver valgt af MB's general-forsamling al-Hay'a al-Ta'sisiyah bestående af 150 medlemmer, og som i denne periode var udpeget af al-Murshid al-'Am, Hasan al-Banna og hans efterfølger Hasan al-Hudaybi.
- 27 Abdel Halim, *Ahdath sana'at al-tarikh*, 289-291.
- 28 Ibid, 293.
- 29 Shadi, *Safahat min al-tarikh*, 92-93.
- 30 Farid Abdel Khaleq, *al-Ikhwan al-Muslimun fi Mizan al-Haqq* (Det Muslimske Broderskab i retfærdighedens vægt), (Kairo: Dar al-Sahwa, 1987), 64.
- 31 Shammakh, *al-Ikhwan wa al-'unf*, 95.
- 32 Adel Kamal, *al-Nuqat Fawq al-Huruf*, 328.
- 33 Med *tarbiyya* menes der religiøs og spirituel uddannelse og oplæring.
- 34 Adel Kamal, *al-Nuqat Fawq al-Huruf*, 151.
- 35 Ibid.
- 36 al-Sabbagh, *Haqiqat al-Tanzim al-Khass*, 65.
- 37 Adel Kamal, *al-Nuqat Fawq al-Huruf*, 151.
- 38 NA, *Mahkamat al-Sha'b*, tredje bind (Kairo, 1954), 707-8.
- 39 Umar al-Tilmisani, *Umar al-Tilmisani, Dhikrayat. La mudhakarat* (Umar al-Tilmisani, minder, ikke erindringer), (Kairo: Dar al-Tiba'a wal-Nashr), 37
- 40 Al-Sabbagh, *Haqiqat al-Tanzim al-Khass*, 17.
- 41 Ibid., 17-18.
- 42 Ibid., 57.
- 43 Lia, *The Society of the Muslim Brothers in Egypt*, 178.
- 44 Adel Kamal, *al-Nuqat Fawq al-Huruf*, 328.
- 45 Ali Sadiq, *al-Ikhwan al-Muslimun, bayn irhab Farouq wa Abd al-Nasser* (Det Muslimske Broderskab mellem Farouqs og Abd al-Nassers terror), (Kairo: Dar al-I'tisam, 1987), 8-9.
- 46 al-Sabbagh, *Haqiqat al-Tanzim al-Khass*, 35.
- 47 Azzam al-Tamimi interview af Mohamad Mahdi 'Akef, "Muraja'at ma 'Murshid al-Ikhwan: Mohamad Mahdi 'akef" (Genbesøg med broderskabets leder), (episode 1 fra YouTube, optaget 2008, besøgt 19.02.2019, youtube.com/watch?v=94raQc5BAco).
- 48 Medhat Abu al-Fadl, *Qisati ma 'al-Jama 'a wa-Qisatuhum ma 'al-'askar* (Min historie med bevægelsen og deres historie med militæret), (Kairo: Maktabat al-Shuruq al-Dawliya, 2012), 15.
- 49 Mitchell, *The Society of the Muslim Brothers*, 31.
- 50 Adel Kamal, *al-Nuqat Fawq al-Huruf*, 328.
- 51 Shammakh, *al-Ikhwan wa al-'unf*, 71.
- 52 al-Sabbagh, *Haqiqat al-Tanzim al-Khass*, 9.
- 53 "Risalat al-ta'alim" (Brevet med retningslinjer), Ikhwan-Wiki, besøgt 19.02.2019, ikhwanwiki.com/index.php?title=%D8%B1%D8%B3%D8%A7%D9%84%D8%A9_%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%B9%D8%A7%D9%84%D9%8A%D9%85
- 54 "Risalat al-Jihad" (Jihad-brevet), Ikhwan-Wiki, besøgt 19.02.2019, ikhwanwiki.com/index.php?title=%D8%B1%D8%B3%D8%A7%D9%84%D8%A9_%D8%A7%D9%84%D8%AC%D9%87%D8%A7%D8%AF
- 55 Lia, *The Society of the Muslim Brothers in Egypt*, 180.
- 56 al-Sabbagh, *Haqiqat al-Tanzim al-Khass*, 65.
- 57 Gilles Kepel, *Jihad, the Trail of Political Islam* (London: I.B. Tauris, 2014), 5.
- 58 Fx Izz al-Din al-Qassam (1882-1935), Omar al-Mukhtar (1858-1931) og Abd el-Krim al-Khattabi beskrev deres kamp mod den koloniale magt som en jihad.
- 59 Hasan al-Banna, *Awal al-ghayth* (Den første dråbe regn), i (red.) Jum'ah Amin Abdel Aziz, men *Turath al-imam al-Banna, maqalat hawl al-qadiyya al-Falastiniya* (Fra imamen al-Bannas traditioner, artikler om Palestina-sagen), (Kairo: Dar al-Tawzi 'wal-Nashr al-Islamiyya, 2006), 68.
- 60 Ibid, 70.
- 61 Mustafa Mashhur i forordet til *al-Sabbagh, Haqiqat al-Tanzim al-Khass*, 9.